

remisz (Ásványráró, Lébény: *Remész*, Töltéstava: *Remisz-erdő*) 'erdős, bokros határrész, ill. vadaskert' (vö. FNESz. *Remiz*)

réz (Győrasszonyfa, Nyalka, Táp: *Részhegy, Rézhegy*) 'hegygerinc emelkedett része' (vö. FNESz. *Rezi*)

rovát (Nyúl: *Rovát*) 'bevágás, mélyút' (Nyr. 109 [1985]: 122)

sárdos (Győrszemere, Koroncó, Rábapatonna: *Sárdos*) 'nedves, ragadós föld' (vö. FNESz. *Somogysárd*)

seg (Győrszemere: *Sekhegy*) 'domb' (vö. FNESz. *Segesd*)

sólinka (Gyömöre: *Sólinka*) 'kiszáradt ingovány [alsó része]' (FNESz. *Sólinka*)

sukoró (Écs: *Vajda-Sukoró*) 'domboktól és völgyektől át- meg átszelt terület' (FNESz. *Sokoró*)

suttony (Pázmándfalu, Táp: *Suttony*) 'félreeső utca' (TESz. *sutton*)

szár (Tényő: *Szárhegy*) 'tar, kopasz' (vö. FNESz. *Szár*)

távészó (Ravasz: *Tavaszó*) 'vadászó, madarászó [hely]' (vö. TESz. *távész* 'vadászik, madarászik'). A helynév alakváltozata feltehetően népetimológia eredménye.

varas (Ásványráró: *Varas-tó*) 'bibircsókás [béka, gyík]' (TESz. ua).

Vizsgálódásunk azt is jelzi, hogy a fenti szavak részt vettek a földrajzi megnevezésekben, így rájuk nézve szótörténeti adalékkal is szolgálunk. Figyelmet érdemel a szavak köre is. Legtöbbjük (11) térszíni formát nevez meg, sok (5–7) a nevezett helyzetét, állapotát, a valamivel való fedettséget, a gazdasági felhasználtságot; a továbbiak a területen levő berendezési tárgyat (4), a talaj minőségét (3), az adott egység jellemző állapotát (2), míg a maradék (1–1) természeti jelenséget, birtoklási jogcímet használ a névvel való ellátásra. Végül említjük meg, hogy egyik-másikuk nem akármilyen messziről, valóban a ködbe vesző múltból köszön vissza ránk.

ÁBRAHÁM IMRE

A hajónévadás egyéni típusáról: a kenunevek

0. 1992 nyarán részt vettem a Tisza-túra Tiszabecs és Tokaj közötti szakaszán. (Az evezőtúra turisztikai élményeiről beszámoltam a *Turista Magazin* 1992. decemberi számában, BALÁZS 1992a.) Természetesen a nyelvész szabadidejében sem pihen, így az egyik "izomlázás" este pihenés helyett jegyzetfüzetemmel kenunégyűjtésre indultam.

1. HAJDÚ MIHÁLY a magyar hajóneveknek már szentelt egy nagyobb tanulmányt, amelyben a sporthajók, kenek neveit nem dolgozta föl. Ezt írja: "A magyar hajónevek közül csak a géphajók (gőzösök és motorosok) neveivel foglalkozom. Ezek ma már kivétel nélkül köztulajdonban vannak. A vitorlások és evezősök neveinek összegyűjtése természetesen szintén fontos lenne, s jelentős

tanulásokkal szolgálna, de egészen más vonatkozásban, hiszen tulajdonosaik általában magánszemélyek, s névadásuk inkább egy különös társadalmi réteg (vagy inkább csoport) jellemző gondolkodásmódját mutatná. Maga a névtípus pedig a ház-, illetve a villanevek és az állatnevek kategóriái között foglalna helyet" (HALDÓ 1986. 4). Magam azért is vállalkoztam erre a nyáresti gyűjtésre, mert különösen vonzódok a névadás folklórszerű, antropológiai jelenségeihez. Az egyéni, kisközösségi névadásnak szép és könnyen megragadható példája a kenuneveké.

2. A Magyar Természetbarát Szövetség által hosszú évek óta rendszeresen megszervezett (nemzetközi) Tisza-túrán visszatérő vízitúrázó közösségek, baráti társaságok vesznek részt a legfiatalabbaktól egészen a nyugdíjas korosztályig. A Tisza-túra kb. 200 fős közössége kisebb csoportokban evez lefelé a Tiszán. A túra Ukrajnában indul, Magyarországon három szakasza van: Tiszabecs–Tokaj, Tokaj–Szolnok, Szolnok–Szeged.

A kenuk, kajakok egy része saját tulajdon, a többségét azonban sportegyesületektől, illetve most már vállalkozóktól bérlik. A sportegyesületekben többnyire összetartó, baráti közösségek találhatók, akik maguk gondozzák kenuikat, így a nevet is rendszerint maguk adják. "Régi" Tisza-túrázók szerint évről-évre sok a visszatérő kenu, így a visszatérő kenunév is, de mindig akadnak újak. Nem végeztem pontos statisztikai számítást, de tapasztalatom szerint a Tisza-túrán látott kenuk, kajakok közül minden másodiknak volt neve. 1992-ben mintegy 150–200 kenu vett részt a túrán. Az általam gyűjtött 75 kenunév reprezentálja a főbb névtípusokat.

3. Már első pillantásra megfigyelhetjük, hogy a kenunévadás sokkal mozgalmasabb, tréfásabb, összetettebb, és sokszor "névszerűtlenebb" mint az állami vállalatok hajóneveinek esetében.

Előfordulnak ugyan hagyományos hajónevek (ezek rendszerint földrajzi nevek), pl. *Adria*, *Olt*; illetve nagy hajók neveinek átvételével is találkozunk, pl. *Huba*, *Kiskalács*, *Kócsag*, *Morgonc*. Az *Auróra*, a *Kun Béla* vagy a *Vitéz Nagybányai Horthy Miklós* kenunévként éppen a név beszédaktus-jelentése miatt ironikus hatású.

A kenuk legegységibb neve: indiános név. Ez részben a *kenu* eredetére utal (vö. TESZ.), vagyis arra, hogy a *kenu* nemzetközi szó, ám valamelyik indián nyelvből származik. Ezért a kenuknak adott indiános név motivált név, a nevek pedig a Karl May-regényekből közismert nevek, névtípusok. Pl. *Gyors Nyíl*, *Manitu*, *Tollaskígyó*, *Villám*. És ilyen motivált névnek számít a *Viking* is – utalva a vikingek hajósnemzet voltára, akik könnyű liburnáikkal (Jókai Mór kedvelt kifejezése, pl. A három márványfejben) az európai vizeken mindenütt megfordultak.

A sporthajózás, a vízievezés körülményei jelennek meg a legtöbb névben. Pl. *Térdig érő szél* – igazi ötletes név, *Izomláz* – a legáltalánosabb állapot egy vízitúrán, *Vízhollyag* – ugyanaz, de metaforikusan a megrakott kenu is, *Büfé*, *Kajahajó* – utal arra, hogy a túrán egyheti ételmet kell a kenuba pakolni, *Meztelen Csiga* – talán a nudista életformát jelképezi, *Csavar-go*, *El-süllyedünk*, *Fürge-Ürge* – a haladás változatait mutatja, *Kanu*, *Kenudi* – tréfás szótorzítás a *kenu* alapszóból (sokszoros motiváltságát jelzi a *kenu*, *kan* és *nudi* szavak együttes felidézhetősége), *Teknő* – gyakori hajóskifejezés, s további évődő nevek: *Banyatanya*, *Emlősgyilk*, *Kotnyél*,

Magyar Olimpiai Ivócsapat, Szűzek koporsója. (A *Banyatanya*-t például négy bölcsészlány kormányozta.) Sokszor egy-egy ilyen név kapcsán indul el a beszélgetés, barátkozás a Tiszán.

Idézetnévként találkozunk a névadásban közismert slágerek egy-egy sorával (a következő idézetek kb. 2 éves magyar zeneszámokból valók, ezek azt mutatják, hogy kenunévként újak): *Neked könnyű lehet, De azért nekem se rossz* (e két sor egy számban egymás után fordul elő, én két kenun láttam), *Még, még, még ... (ennyi nem elég).*

Korunk folklórja, a tömegkultúra szintén bevonul a névadásba; s ez is bizonyítja e névadási mód folklorisztikus jellegét. A "mai folklór" ilyen kenuneveket alkotott: *Turbó Rudolf* – talán a Túró Rudi kedvelt csemege mintájára, *Pelikán Elvtárs* – Bacsó Péter Tanú című filmjének, könyvének főszereplője, *Kató néni tehene* – kb. öt éves "figura" a rádiókararé csáti falugyűlés jelenetében (további nyelvi elemzés, I. BALÁZS 1991. 13–14), *Dallas* – a világhíró tévéfilmsorozat vetítését 1991-ben kezdték el a Magyar Televízióban, *Béres Erika Plussz* – egyfajta intimitetést reklámozó hölgy nevének és az ugyancsak sokat reklámozott vitamintablettának kontaminációjából, *Postinor 4* – antibébi tableta neve.

Hivatalos felirat névként való szerepeltetése a közegváltás (médiaváltás) miatt mulatságos: ilyen a már említett *Büfé*, illetve az *Eladó* feliratnév.

További különleges kenunevek: *Asmodeus, Bier, Fakakadu, Muff, Muty, Nagyon, Vattatyúk, VSOP, Zöldkőevő* stb.

4. A vízitúrákon használt kenuk, sporthajók feliratozása, névadása nem teljesen szakadt el a hivatalos hajónévadástól, de számos egyéni-egyedi, folklórszerű elemet mutat. A "feliratozó ösztön" eme antropológiai megnyilvánulása az antropológiai nyelvészeti kutatásokat érdeklő és érintő feladat (vö. BALÁZS 1992b. 13–18.), melyben egyéni, ösztönös, csoportos, kulturális stb. jellemzők érhetők tetten. Természetesen a gyűjtésnek ki kell majd terjednie a nagyobb dunai, tiszai és balatoni víztelepeken található sporthajó-elnevezésekre; s e kiegészítő gyűjtésekkel módosíthatjuk és általánosíthatjuk az itt fölvázolt képet.

5. Navigare necesse est! Hajózzunk tovább, kedves Hajdú Mihály tanár úr!

6. Mutatvány a kenunevekből: 1. *Adria*, 2. *Asmodeus*, 3. *Auróra*, 4. *Banyatanya*, 5. *Béres Erika Plussz*, 6. *Bier*, 7. *Büfé*, 8. *Canyon*, 9. *Csavar-go*, 10. *Dákó*, 11. *Dallas*, 12. *De azért nekem se rossz*, 13. *Eladó*, 14. *El-süllyedünk*, 15. *Emlősgyök*, 16. *Fakakadu*, 17. *Fecske*, 18. *F.U.C.K.*, 19. *Fürge-Ürge*, 20. *Frönyó*, 21. *Going to California*, 22. *Gyors Nyíl*, 23. *Hattyú*, 24. *Huba*, 25. *IY XAR*, 26. *Izomláz*, 27. *Kajahajó*, 28. *Kanu*, 29. *Kanudi*, 30. *Kapszula*, 31. *Kató néni tehene*, 32. *Kenudi*, 33. *Kiskalács*, 34. *Kotnyél*, 35. *Kócsag*, 36. *Kun Béla*, 37. *Lütyő*, 38. *Mali*, 39. *Manitu*, 40. *Magyar Olimpiai Ivócsapat*, 41. *Még, még, még, ennyi nem elég*, 42. *Meztelen Csiga*, 43. *Morgonc 184 cm*, 44. *Muff*, 45. *Muty*, 46. *Nagyon*, 47. *Neked könnyű lehet*, 48. *Olt*, 49. *Óz*, 50. *Pelikán Elvtárs*, 51. *Postinor 4*, 52. *Pöszméte*, 53. *Rita*, 54. *Rükverc No. 1.*, 55. *Sabushii Sakana*, 56. *Sün*, 57. *Szűzek Koporsója*, 58. *Tádé*, 59. *Teknő*, 60. *Texas*, 61. *Térdig érő szél*, 62. *Tisza-túra*, 63. *Tiripli*, 64. *Tollaskitgyó*, 65. *Tomka*, 66. *Turbó Rudolf*, 67. *Ugyan már, királylány*, 68. *U*

94, 69. *Vattatyúk*, 70. *Viking*, 71. *Villám*, 72. *VSOP*, 73. *Vitéz Nagybányai Horthy Miklós*, 74. *Vizhólyag*, 75. *Zöldkőevő*.

Irodalom:

BALÁZS GÉZA (1991) A rádiókabaré nyelve. Nyr. 115: 8–15.

BALÁZS GÉZA (1992a): Először a Tisza-túrán. Turista Magazin, 103: 20–21.

BALÁZS GÉZA (1992b): Belehallás: Egy nyelvészeti antropológiai probléma és környezete: Emlékkönyv Rácz Endre hetvenedik születésnapjára. Szerk. KOZOCSA SÁNDOR GÉZA és LACZKÓ KRISZTINA. Bp., ELTE, 13–18.

HAJDÚ MIHÁLY (1986): Magyar hajónevek. Magyar Névtani Dolgozatok 57. Bp.

BALÁZS GÉZA

A nevek szerepe a rábaszentandrásai megszólításformákban

A szóbeli nevek két alapvető beszédhelyzetben, a megszólítás és az említés szituációjában használatosak. Megközelítésük, leírásuk is e két, egymástól jól elkülöníthető, de egymással szorosan összefüggő használati kör szem előtt tartásával végezhető el (ÖRDÖG, Személynévviszágatok 79).

1. A szemtől szemben való érintkezésben, a megszólításban – az általános névhasználati tendenciával egyezően – nemre és korra való tekintet nélkül a vizsgált közösségben is a keresztnevek becéző alakjai használatosak legsűrűbben.

A keresztnevek becéző formái az egyén élete során alakulnak, változnak, rendszerint élettereinek változását, bővülését, az egyén szocializációjának folyamatát követve. Az általános tendencia azt mutatja, hogy ez a változás az adott névrendszerhez képest relatíve indifferens, a közösség nagy részében ismert, elfogadott megszólítónév kialakulásához vezet: *Élvi, Érszi, Évi, Iboly, Ili, Joli, Kati, Mari, Roza, Téri, Szidi, Zsófi, Zsuzsi, Véra, Árpi, Feri, Gabi, Gyuszi, Jancsi, Jani, Misi, Miska, Pista, Sanyi*. Ugyanakkor a különféle, közvetlenebb viszonyokon alapuló kisközösségekben (család, rokonság, szomszédság, baráti kör, iskolai közösség, felnőttek tevékenységi csoportjai) egyéb, általában érzelmileg telítettebb megszólításformák élhetnek tovább, keletkezhetnek újak, s a kapcsolatok megszűntével ki is kophatnak a névhasználatból. Saját keresztnevem megszólító formáinak alakulása is ezt a folyamatot jelzi: a *(kis) Juditka, Jutka, Judit, Judi, Jutika, Jucó, Juckó, Jucóka, Juci, Jucika, (nagy) Jucus, Csundi, Csundika, Csurí, Csurika* közül az általánosan elterjedt a semleges *Jutka* lett, ill. maradt.

Alapalakban általában a ritkább, szegényesebb becéző rendszerű keresztnevek szerepelnek: *Emil, Ervin, Kálmán, Viktor*, valamint azok a női nevek, amelyek már alapalakjukban is becéző formájúak, vagy beleillenek a becéző rendszerbe: *Aranka, Gyöngyi, Irma, Kamilla* (vö. LÓRINCZE: MNyj. 1 [1968]: 86; PAPP LÁSZLÓ: Nyr. 80 [1956]: 454; ÖRDÖG i. m. 80–3).